

Téma: Příspěvky k filosoficko- -teologickému myšlení Jana Husa a jeho učitelů

Úvodem

V letošním roce si připomínáme nejen šestisté výročí upálení Jana Husa († 1415) na církevním koncilu v německé Kostnici, ale také některá další výročí, která přímo souvisejí se zkoumáním filosofického myšlení pražského mistra i jeho učitelů a blízkých kolegů, a která proto stojí za připomenutí ve Filosofickém časopise. Od vydání Husova komentáře k *Sentencím* Petra Lombardského, který obsahuje i témata z filosofické teologie, totiž uplynulo sto jedenáct let¹ a kulaté sto desáté jubileum letos „slaví“ vydání velkého traktátu *O univerzáliích* (*De universalibus*) Husova učitele Stanislava ze Znojma, spolu s nímž vyšlo také několik fragmentů jiných bohemikálních textů.² Sto let uplynulo od vydání monografie Jana Sedláka o Janu Husovi, v níž tento římskokatolický kněz a teolog v rozsáhlé příloze vydal i edici Stanislava kratšího traktátu *O reálně existujících univerzáliích* (*De universalibus realibus*).³ Do roku 1915 spadá také vydání druhého ročníku Sedlákových *Studíí a textů k náboženským dějinám českým*, ve kterých přinesl vůbec první podrobnější analýzu filosofických sporů na pražské univerzitě na přelomu 14. a 15. století. Tu navíc doprovodil edicí dvou filosofických kvestií Husova kolegy a jednoho z prvních významných českých filosofů, Jeronýma Pražského, a textů dvou filosofických polemik proti Jeronýmovi, čímž se zasloužil o samotnou možnost studia realistické filosofie druhého pražského mistra upáleného v Kostnici necelý rok po Janu Husovi. Uvedené edice a studie přitom představují pionýrské počiny na poli zkoumání filosofického myšlení českých mistrů na středověké pražské univerzitě, takže nebudeme přehánět příliš, pokud vyzdvihneme přibližně stoleté výročí počátku podrobnějšího výzkumu této oblasti.⁴

1 Jan Hus, *Super IV Sententiarum*. Ed. V. Flajšhans. In: *Spisy M. Jana Husi 4-6*. Praha, Nákladem Jaroslava Bursíka 1904.

2 Uvedené texty byly omylem vydány jako Wyclifovy v *Johannis Wyclif Miscellanea Philosophica*. II. Ed. M. H. Dziewicki. London, Trübner & Co. 1905.

3 Sedlák, J., *M. Jan Hus*. Praha, Nákladem Dědictví sv. Prokopa 1915, s. 81*-93*.

4 Sedlák, J., *Filosofické spory pražské v době Husově. Studie a texty k náboženským dějinám českým*, 2, 1915, č. 2, s. 197-262.

V kontextu rozvoje výzkumu bohemikální středověké filosofie je významné také „půlkulaté“ 45. výročí vydání tematického bloku „materiálů a textů“ k dějinám starší české filosofie ve Filosofickém časopise v roce 1970, jenž úvodem opatřil Vilém Herold.⁵ Ten tehdy upozornil na velký rozvoj studia středověké filosofie v Polsku, ke kterému docházelo v určitém protikladu k tehdejší situaci v Československu, a vyzdvihl důležitost pramenného výzkumu a potřebu vytváření evidencí, soupisů a vydávání pramenů, na kterých teprve může stát další studium. V tematickém bloku k němu přispěl vydáním edice souhrnu (synopse) Wyclifova traktátu *O univerzáliích* (*De universalibus*). Do čísla pramennými materiály či interpretačními texty dále přispěli Milan Mráz, František Šmahel, Jana Nechutová, Anežka Vidmanová a Stanislav Sousedík. Ze psaných i jiných vzpomínek některých uvedených autorů vyplývá, že téma středověké filosofie bylo tehdejším režimem zjevně chápáno jako kontroverzní. Ačkoli by příspěvky vydaly na samostatné číslo, byly vydány jen jako blok, navíc vysázený petitem. Brzy poté pak musel opustit své místo tehdejší šéfredaktor Filosofického časopisu Jan Kamarýt. Vzhledem k nastupující normalizaci následně sešlo i z plánovaného založení skupiny pro studium středověké filosofie.⁶

Přestože někteří z uvedených autorů monotematického bloku museli opustit badatelské pozice, dařilo se jim v načrtnutém směru za velkých i menších těžkostí úspěšně pokračovat a jsou dnes bez výjimky považováni za významné osobnosti výzkumu dějin – nejen českého – středověkého myšlení. Z monografických filosoficky relevantních prací této skupiny, které se letos dočkávat významnějších výročí, lze předně uvést soupis pramenů k pražskému sporu o univerzálie, který na základě náročného heuristického studia rukopisů vydal František Šmahel v roce 1980, tedy před třiceti pěti lety.⁷ Třicet let pak uplynulo od vydání knihy *Pražská univerzita a Wyclif*, v níž Vilém Herold představil jednak Wyclifovy názory na ideje v Boží mysl, jednak Wyclifův vliv na postoje mistrů na pražské univerzitě. Vyšel při tom zejména z Wyclifova traktátu *O idejích* (*De ideis*) a sady bohemikálních textů k tomuto tématu.⁸ Stejně výročí se mimo to pojí s vydáním edice Wyclifova traktátu *O univerzáliích* (*De universalibus*)⁹ a také s publikací prvního svazku bibliografických repertorií Pavla Spunara k autorům působícím více či méně na středověké pražské

5 Viz *Filosofický časopis*, 18, 1970, č. 6, s. 970-1029.

6 K tomu srv. Pavlíček, O., Odešel Vilém Herold (15. 9. 1933-10. 9. 2012). *Filosofický časopis*, 60, 2012, č. 6, s. 944-945.

7 Šmahel, F., *Verzeichnis der Quellen zum Prager Universalienstreit 1348-1500*. Wrocław, Ossolineum 1980 (= *Mediævalia Philosophica Polonorum*, 25, 1980).

8 Herold, V., *Pražská univerzita a Wyclif. Wyclifovo učení o ideách a geneze husitského revolučního myšlení*. Praha, Univerzita Karlova 1985. Na s. 123, pozn. č. 43, a s. 125, pozn. č. 73, uvádí Herold některé podrobnosti k tehdejší přípravě edice, které korespondují s jeho studií z pozůstalosti vydané v tomto čísle.

9 John Wyclif, *Tractatus de universalibus*. Ed. I. J. Mueller. Oxford, Oxford University Press 1985.

univerzitě.¹⁰ O něco starší je dílo Paula De Vooghta, věnované zejména Husovu náboženskému myšlení, od jehož dvou vydání letos uplynulo pětadesát, respektive čtyřicet let.¹¹

Již z výše uvedeného přehledu několika vybraných publikací je zjevné, že nyní publikovaný tematický blok k myšlení Jana Husa a jeho učitelů má na co navazovat. U příležitosti výročí šesti set let, jež uplynula od Husovy smrti, přináší nejen vědecké výsledky, ale má také připomenout, že mezi závažná témata, kterými se Hus a jeho učitelé zabývali, nepatřily pouze myšlenky z oblasti teologie či náboženství, ale také problematika přinejmenším zčásti filosofická.

Náš blok otevírá putavý rozhovor Martina Nodla s Františkem Šmahalem, ve kterém oba autoři představují některá současná témata spojená s Husem a husitstvím a ukazují, v čem podle jejich názoru spočívá i dnes aktuální přínos Husa a jeho kolegů. Ačkoli F. Šmahel na počátku rozhovoru uvádí, že se z historiků nestanou filosofové jen pozváním k rozhovoru ve Filosofickém časopise, pohled na jeho bibliografii ukazuje, že řada jeho prací patří k výzkumu dějin filosofie, a to ať už jde o edice filosofických textů či textové analýzy.¹²

První studii bloku představuje text Viléma Herolda († 2012) *Inteligibilní bytí stvořených věcí v Bohu v nauce o ideách Jana Wyclifa*, který je vydáván z autorovy pozůstalosti. V. Herold v textu věnovaném Wyclifovu pojetí idejí v Boží mysli aktualizoval některá svá zjištění z knihy *Pražská univerzita a Wyclif*, zejména pokud jde o možné heretické konotace Wyclifova křesťanského platonismu. Zajímavá je také první část studie, ve které autor přibližuje svou práci na přípravě kritické edice Wyclifova traktátu *De ideis*. Jak V. Herold uvádí ve své studii, oslovil jej v této věci „před opravdu velmi mnoha lety“ Dr. Robert Kalivoda coby tehdejší vedoucího oddělení dějin filosofie Filosofického ústavu ČSAV. Uvážíme-li Kalivodův nucený odchod z tohoto pracoviště v roce 1971, můžeme počátek Heroldovy práce na edici datovat do 60. let minulého století. Sám Herold uvádí rok 1967. Lze jen litovat, že se nedožil vydání tohoto traktátu, které oznámil již ve své klíčové monografii.¹³

Na druhém místě monotematického bloku nalezneme čtenář studii *Traktát Stanislava ze Znojma „De vero et falso“* Stanislava Sousedíka, navazující na autorova star-

10 Spunar, P., *Repertorium auctorum Bohemorum protractum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans*. I. Wrocław, Ossolineum 1985.

11 De Vooght, P., *L'hérésie de Jean Huss*. Louvain, Publications Universitaires de Louvain 1960; a též, *L'hérésie de Jean Huss I-II*. 2. rozšířené vydání. Louvain, Publications Universitaires de Louvain 1975. Toto dílo je pro náš úvod relevantní, neboť se v něm De Vooght pokusil ukázat Husovu pozici, pokud jde o univerzálie, a vyvolal tím oprávněnou kritiku. Viz Šmahel, F., Jan Hus a viklefské pojetí universálií. *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis*, 21, 1981, č. 2, s. 49-68.

12 Viz příslušný oddíl in: Šmahel, F., *Nalézání, setkávání a mjení v životě jednoho medievisty*. Praha, Argo 2009.

13 Herold, V., *Pražská univerzita a Wyclif. Wyclifovo učení o ideách a geneze husitského revolučního myšlení*, c.d., s. 9 a s. 12, pozn. č. 12.

ší badatelská témata, kterým mimo jiné věnoval i svou disertační práci. Právě v ní se profesor Sousedík – podobně jako v nyní předkládané studii – zabýval dílem Stanislava ze Znojma, jednoho z Husových nejdůležitějších učitelů.¹⁴ V přítomné stati se však věnuje traktátu *De vero et falso*, jehož edice v době vzniku zmíněné disertace ještě nemohla být plně vyčerpána.¹⁵ Až nyní tedy profesor Sousedík představuje v doposud nejucelenější podobě doktrinální analýzu pozice mistra Stanislava v tomto traktátu, a to se sobě vlastní filosofickou erudicí.

Problematika univerzálií představuje jedno z významných témat výzkumu husitství. Je vcelku pozoruhodné, že i přes významné příspěvky F. Šmahela dosud neexistuje úplnější studie k Husovu pojetí univerzálií, která by čerpala z většího množství krátkých zmínek a útržků k tomuto tématu, rozdrobených v autentických Husových spisech. O vyplnění tohoto místa jsem se pokusil ve své studii *Filosoficko-teologické základy myšlení Jana Husa: Univerzálie a některá s nimi spojená témata*. Jak napovídá název, zabývám se v ní Husovým pojetím univerzálií v širším slova smyslu, tedy i základními tématy, které s univerzáliemi u Husa úzce souvisejí. Jedná se o ideje v Boží mysli, stvoření první látky jako prvního jsounca a o pochopení Boha jako univerzálie. Při psaní o Husově pojetí univerzálií jsem mohl vyjít i ze své disertace o filosofickém a teologickém myšlení Jeronýma Pražského, neboť u obou mistrů se vyskytují podobné řetězce témat, ačkoli je jejich řešení místy odlišné.¹⁶

Posledním, ale o to důležitějším článkem níže předkládaného souboru je překlad interpretační studie Zénova Kaluzu, ve které se francouzsko-polský historik filosofie zabývá problémem stvoření univerzálií u Jana Husa na základě analýzy jedné z kwestí pražského mistra. Pro Kaluzu příznačně precizní uchopení myšlenkového obsahu Husova textu přináší například zjištění, že Hus byl při hledání odpovědi na otázky spjaté s tímto tématem do značné míry ovlivněn Wyclifem a Stanislavem ze Znojma, či náleží, že Hus v jedné textové pasáži provokativně představil univerzálie jako jeden z článků víry. Přestože byla studie vydána již v roce 2000, nedočkala se zasloužené pozornosti a její český překlad nejspíše vzbudí větší zájem nežli její původní méně dostupná verze ve francouzském jazyce.¹⁷

Ota Pavlíček

hostující editor monotematického bloku

14 Sousedík, S., *Stanislav ze Znojma: charakteristika myšlenkového obsahu jeho díla a kritická edice jeho traktátu*. Praha, ČSAV 1972.

15 Herold, V. (ed.), *Mistra Stanislava ze Znojma traktát „De vero et falso“*. Praha, ČSAV 1971.

16 Pavlíček, O., *La dimension philosophique et théologique de la pensée de Jérôme de Prague*. Paris–Praha, Université de Paris Sorbonne–Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy 2014, resumé v českém jazyce na s. 601–618.

17 Práce na tomto tematickém bloku byla podpořena v rámci projektu Grantové agentury České republiky P405/12/G148 „Kulturní kódy a jejich proměny v husitském období“, řešeného ve Filosofickém ústavu Akademie věd České republiky. Za podporu děkuji také Vzdělávací nadaci Jana Husa. Za pozorné posudky na jednotlivé texty děkuji všem anonymním recenzentům Filosofického časopisu.